



INNOVATIVE
WORLD

ISSN: XXXX-XXXX

ORIENTAL JOURNAL OF ENGINEERING AND MODERN TECHNOLOGIES

SHARQ MUHANDISLIK VA ZAMONAVIY
TEXNOLOGIYALAR JURNALI

Scientific Journal

- Civil
- Robotic
- Material
- Chemical
- Computer
- Electrical
- Mechanical
- Agricultural
- Manufacturing
- Qurilish
- Robototexnika
- Materialshunoslik
- Kimyo-texnologiya
- Informatika
- Elektr texnologiya
- Mexanika
- Qishloq xo'jaligi
- Ishlab chiqarish



xomidovanvarbek07@gmail.com
www.innoworld.net
+998 33 5668868



ORIENTAL JOURNAL OF ENGINEERING AND MODERN TECHNOLOGIES

Volume 2, Issue 2
2025

Journal has been listed in different indexings

Google Scholar



ResearchGate

zenodo



ADVANCED SCIENCE INDEX

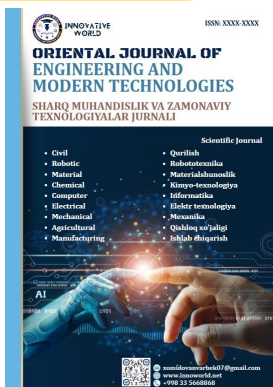


Directory of Research Journals Indexing

The official website of the journal:

www.innoworld.net

Uzbekistan-2025



TIJORAT BANKLARIDA KREDIT RISKLARINI SAMARALI BOSHQARISHNING INVESTITSION MUHITNI BARQARORLASHTIRISHDAGI AHAMIYATI

Turg'unov Muxriddin Mo'ydinjon o'g'li

Farg'ona davlat universiteti

Buxgalteriya hisobi va moliya kafedrası

katta o'qituvchisi (PhD)

Maxammadov Diyorbek Muxtor o'g'li

Farg'ona davlat universiteti magistranti

E-mail: maxammadovdiyorbek19@gmail.com

Telefon raqam: +998 (91) 112-33-81

Annotatsiya. Ushbu maqola tijorat banklarida kredit risklarini boshqarish mexanizmlari va ularning investitsion muhitni barqarorlashtirishdagi rolini nazariy va amaliy jihatdan tahlil qiladi. Maqolada kredit risklarining manbalari, baholash usullari, monitoring va nazorat mexanizmlari, shuningdek kredit sifatini yaxshilash orqali investitsion faollik va ishonchni oshirish yo'llari ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda Markaziy bank va Milliy statistika agentligining rasmiy ma'lumotlari, shuningdek xalqaro tashkilotlar tahlillari va adabiyotlar asosida empirik jihatlar tahlil qilingan. Ilmiy xulosalar va amaliy takliflar investitsion muhitni mustahkamlashga qaratilgan.

Kalit so'zlar: kredit risklari, tijorat banklari, muammoli kreditlar (NPL), kredit sifatini boshqarish, investitsion muhit, kredit monitoringi, bank siyosati, risk-fond.

Аннотация. В данной статье анализируются механизмы управления кредитными рисками в коммерческих банках и их роль в стабилизации инвестиционного климата с теоретической и практической точки зрения. В статье рассматриваются источники кредитных рисков, методы оценки, механизмы мониторинга и контроля, а также пути повышения инвестиционной активности и доверия путем улучшения качества кредитов. В исследовании анализируются эмпирические аспекты, основанные на официальных данных Центрального банка и Национального статистического агентства, а также на анализе международных организаций и литературы. Научные выводы и практические предложения направлены на укрепление инвестиционного климата.

Ключевые слова: кредитные риски, коммерческие банки, проблемные кредиты (NPL), управление качеством кредитов, инвестиционный климат, кредитный мониторинг, банковская политика, фонд рисков.

Annotation. This article analyzes the mechanisms of credit risk management in commercial banks and their role in stabilizing the investment climate from a theoretical and practical perspective. The article considers the sources of credit risks, assessment methods, monitoring and control mechanisms, as well as ways to increase investment activity and confidence by improving credit quality. The study analyzes empirical aspects based on official data from the Central Bank and the National Statistics Agency, as well as analyses of international organizations and literature. Scientific conclusions and practical proposals are aimed at strengthening the investment climate.

Keywords: credit risks, commercial banks, problem loans (NPL), credit quality management, investment climate, credit monitoring, banking policy, risk fund.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. So'nggi yillarda tijorat banklarida kredit risklarini samarali boshqarish va uning investitsion muhitga ta'siri bo'yicha mahalliy hamda xorijiy olimlar tomonidan ko'plab tadqiqotlar olib borilmoqda. Zamonaviy adabiyotlarda bu masala asosan bank tizimining barqarorligini ta'minlash, muammoli kreditlarni kamaytirish va investitsion ishonchni mustahkamlash bilan bog'lanadi.

Panayiota Koulafetis (2017) o'zining "Modern Credit Risk Management: Theory and Practice" nomli asarida kredit riskini baholashda zamonaviy yondashuvlar - reyting tizimlari, garov siyosati va kredit portfeli diversifikatsiyasining ahamiyatini yoritadi. Muallif fikricha, banklarning riskni to'g'ri boshqarishi investorlar ishonchini oshirib, investitsion muhitni barqarorlashtiradi.

Xudoyberdiyev X. X. (2024) tomonidan yozilgan "Tijorat banklarida kredit risklarini kamaytirish masalalari" nomli maqolada esa O'zbekiston tijorat banklari amaliyoti o'rganilib, kredit portfelini diversifikatsiya qilish va muammoli kreditlarni monitoring qilish orqali risklarni pasaytirish bo'yicha takliflar berilgan.

Baydebova A. M. (2024) "Improving Risk Management Practices in Commercial Banks of Uzbekistan" maqolasida esa mamlakat tijorat banklarida xalqaro standartlarga mos risk boshqaruv tizimini shakllantirishning afzalliklari ko'rsatib o'tilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot jarayonida nazariy-analitik metod, empirik metod, solishtirma va trend tahlili va siyosiy va amaliy takliflar formulalash usullaridan foydalanildi.

Kirish. Tijorat banklari milliy iqtisodiyotning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ular nafaqat korporativ va iste'mol ehtiyojlari uchun kredit resurslarini taqdim etadi, balki mamlakatdagi investitsion faoliyatning asosiy moliyaviy manbai hisoblanadi. Shu bois, tijorat banklarida kredit risklarini samarali boshqarish iqtisodiy o'sish va investitsion muhitni barqarorlashtirishning ajralmas sharti hisoblanadi.

Kredit riskining yuqori darajasi muammoli kreditlar (NPL) hajmining oshishiga olib keladi, bu esa banklarning moliyaviy barqarorligiga salbiy ta'sir qiladi va investorlar ishonchini pasaytiradi. Natijada, investitsiyalar oqimi sekinlashadi, yangi loyihalar moliyalashtirilmay qoladi va iqtisodiyotdagi innovatsion rivojlanishning sur'ati kamayadi. Shu nuqtai nazardan, banklar tomonidan kredit riskini baholash, nazorat qilish va diversifikatsiya qilish mexanizmlari investitsion muhitning barqarorligini saqlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu maqolada tijorat banklarida kredit risklarini samarali boshqarishning nazariy asoslari, mahalliy va xalqaro tajribalar tahlili, shuningdek, O'zbekiston sharoitida bu jarayonning investitsion muhitga ta'siri ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari asosida muammoli kreditlarni kamaytirish va investitsion faollikni oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Asosiy qism. Kredit riski - bu kreditor (bank) qarz oluvchining majburiyatlarini to'liq yoki qisman bajara olmasligi (kechiktirish yoki to'liq to'lamaslik) ehtimoli. Tijorat banklarida kredit risklarini boshqarish faqat bankning o'z kapitalini saqlab qolishi uchun emas, balki iqtisodiyotdagi likvidlik va investitsion oqimlar barqarorligini ta'minlash uchun ham muhimdir. Investitsion muhit esa - investorlarning mamlakat va loyihalarga sarmoya kiritish istagi va qobiliyatini belgilovchi tashqi iqtisodiy-huquqiy sharoit, moliyaviy infratuzilma va bank xizmati sifatidan iborat.

Kreditlar - investitsiyalarni moliyalashtirishning muhim kanali hisoblanadi, ayniqsa rivojlanayotgan bozorlarda bank kreditlari korxonalar va infratuzilmalarni moliyalashtirishda asosiy rol o'ynaydi. Agar tijorat banklarining kredit politikasi zaif, kredit portfeli yuqori darajada muammoli bo'lsa, bu quyidagi zanjir reaksiyasiga olib keladi: banklar kredit berishni qisqartiradi, yangi investitsiya loyihalari moliyalashtirilmay qoladi, investitsion faollik susayadi va natijada iqtisodiy o'sish pasayadi. Shunday qilib, kredit risklarini samarali boshqarish investitsion muhitni barqarorlashtiradi va ishonchni oshiradi.

Kredit risklarni baholashda quyidagi jihatlar muhim: kreditga layoqatlik tahlili (borrower creditworthiness), sektor va loyihaning biznes-xavfi, garov va kafolatlar sifati, makroiqtisodiy muhit (inflatsiya, foiz stavkalari, valuta kursi) va bank ichki protseduralari. Kredit riskining asosiy turlari: qarzdorning to'lov qobiliyati (default), bozor risklari bilan bog'liq kreditlar (valuta/foiz risklari), konsentrasiyalangan kreditlar (bir sektor/klasterga juda ko'p kredit berish), va operatsion risklar orqali yuzaga kelgan kredit xatoliklari.

Samarali kredit risklarni boshqarish tizimi quyidagi elementlardan iborat bo'lishi kerak: (a) riskni aniqlash va oldindan baholash mexanizmi (credit scoring, va qualitative assessment), (b) riskni cheklash - limitlar va konsentratsiya limitlari (sectoral limits, single-borrower exposure limits), (c) monitoring va kuzatuv (early-warning indicators), (d) rezervlarni

shakllantirish (loan loss provisioning), (e) tiklash va qayta tiklash strategiyalari (restructuring, workout), (f) xodimlar uchun motivatsiya va javobgarlik tizimi. Banklar shuningdek stress testlar o'tkazib, ekstremal sharoitlarda kredit portfeli qanday zarar ko'rishini baholashlari zarur.

Muammoli kreditlar (Non-Performing Loans - NPL) - kreditlarning asosiy indikatorlaridan biri bo'lib, umumiy kredit portfeliga nisbatan muammoli kreditlar ulushi bank tizimi barqarorligini ko'rsatadi. Past NPL darajasi bank tizimining sog'lomligini bildirishi mumkin; aksincha, yuqori NPL iqtisodiy jihatdan xavfli signaldir. Boshqa indikatorlar: qarzdorlik qoplamasi (coverage ratio), provisioning coverage, ROA, ROE va kapital yetarliligi ko'rsatkichlari (CAR).

Samarali boshqarilgan kredit portfeli banklarni barqaror kredit oqimlarini saqlashga yordam beradi. Bu quyidagilarni ta'minlaydi:

- (a) investitsiyalarga doimiy va barqaror moliyalashtirish;
- (b) investorlar uchun risk premiyasining pasayishi - ya'ni mamlakat ichki va tashqi investorlari sarmoya kiritishni xavfsizroq deb bilishadi;
- (c) moliyaviy bozorlar ishonchining oshishi, natijada kapitallashtirish va rivojlanish loyihalari uchun mablag' jalb qilish osonlashadi;
- (d) kreditlarning samarali taqsimlanishi iqtisodiy resurslarning optimal ishlashini ta'minlaydi.

Markaziy bank va moliya regulyatori quyidagi instrumentlar orqali kredit risklarini kamaytirishda muhim rol o'ynaydi: kapitallashuv talablarini belgilash (Basel standartlariga mos), provisioning va qarzdorlarni monitoring qilish qoidalari, kredit konsentratsiyalar bo'yicha limitlar, stress testing uchun majburiyatlar, va banklarni muammoli kreditlarni qayta tiklash va sotish mexanizmlarini yaratishga rag'batlantirish. Shuningdek, regulyatorlar banklararo tizimli xatarlarni aniqlab, banklarni kapital diversifikatsiyasi va likvidlik rezervlarini saqlashga majbur qilishi mumkin.

Xalqaro tajribada NPLlarni kamaytirish bo'yicha samarali choralar:

- (a) vaqtida provisioning va qarzning qayta tuzilishi;
- (b) bad banklar yoki aktivlarni ajratish mexanizmlari (asset management companies) orqali muammoli kreditlarni tizimdan chiqarish;
- (c) sud va ijro tizimlarini (insolvency, bankruptcy) samarali qilish - bu to'lovni tiklash jarayonini soddalashtiradi;
- (d) kredit bazalarini rivojlantirish va elektron monitoring tizimlari orqali qarzdorlik tarixini kuzatish.

Bu choralarning barchasi investitsion muhitga ijobiy ta'sir ko'rsatadi: banklar ichki aktivlarini tozalab, yangi kreditlar berishga qaytadi va investorlar uchun sarmoya risklari kamayadi.

O'zbekiston bank tizimida oxirgi yillarda kredit hajmi o'sishi kuzatilmoqda va shunga parallel muammoli kreditlar darajasi ham o'zgarib kelmoqda. Osiyoda rivojlanayotgan bozorlar uchun xos bo'lganidek, kredit sifatini yaxshilash va NPLlarni nazorat ostida ushlab turish mamlakatning

investitsion jozibadorligini saqlash uchun muhim. Markaziy bankning statistik ma'lumotlari bank tizimidagi NPL darajasi va kredit portfeli strukturasi ko'rsatib beradi; milliy statistika esa investitsiyalarning tarkibi va bank kreditlarining investitsiyalardagi ulushi haqida ma'lumot beradi. Bu omillarni tahlil qilib, kredit risklarini boshqarish instrumentlarini kuchaytirish orqali investitsion muhitni barqarorlashtirish mumkin.

Tahlil va natijalar.

Tijorat banklarida kredit riskini boshqarish bank tizimining moliyaviy barqarorligi va investitsion jarayonning uzviy bog'liqligini ta'minlashga xizmat qiladi. Kredit portfelini diversifikatsiya qilish, qarz oluvchilarning moliyaviy holatini baholash va monitoring qilish, shuningdek garov va kafolat mexanizmlari banklarning xavfini kamaytiradi va investitsion loyihalarning moliyalashtirilishini osonlashtiradi.

Nazariy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, samarali risk boshqaruvi banklarning moliyaviy holatini mustahkamlash bilan birga, investitsion jarayonlarni qo'llab-quvvatlashga imkon yaratadi. Shu bilan birga, banklar tomonidan kredit portfeli va muammoli kreditlar holati muntazam tahlil qilinadi, bu esa investitsion faoliyatni moliyalashtirishdagi asosiy manbalarni aniqlashga yordam beradi.

Nazariy tadqiqotlardan keyin quyidagi jadvalga e'tibor qaratamiz:

1-jadval

Asosiy kapitalga investitsiyalarda chet el investitsiyalari va kreditlarining ulushi

Klassifikator	2019	2020	2021	2022	2023	2024
O'zbekiston Respublikasi	13,8	7,6	8	6,6	3,8	2
Qoraqalpog'iston Respublikasi	7,1	7,7	6,1	6,2	4,1	2,1
Andijon viloyati	12,3	8,7	6,8	4	1,9	1,2
Buxoro viloyati	9,1	7,4	4,4	3,6	1,8	1,5
Jizzax viloyati	15,6	9,3	9,9	6,9	2,2	0,6
Qashqadaryo viloyati	3	3,8	4,1	3,5	1,3	0,5
Navoiy viloyati	22,1	2,3	4,6	2,7	2,2	0,9
Namangan viloyati	15,9	14,3	23,3	19,2	1,9	1
Samarqand viloyati	20	10,7	7,8	4,3	6,6	3,6
Surxondaryo viloyati	11,1	7,6	7,3	6,7	2,2	2,4
Sirdaryo viloyati	22,4	11,2	9,2	3,6	1,7	4,7
Toshkent viloyati	16,2	8,8	10,8	9,5	3,4	1,6
Farg'ona viloyati	13,7	7	6,2	7,5	4,8	5,8
Xorazm viloyati	13,6	14,5	7,7	7,7	1,8	2,6
Toshkent shahri	16,1	6,1	7,5	6,4	7,6	2,9

Jadvaldagi ma'lumotlarni tahlil qilganda, O'zbekiston bo'yicha asosiy kapitalga chet el investitsiyalari va kreditlarining ulushi 2019 yildan 2024 yilgacha uzluksiz pasayganini ko'rish mumkin. 2019 yilda bu ko'rsatkich 13,8% bo'lgan bo'lsa, 2024 yilda atigi 2% ga tushgan. Ko'pgina viloyatlarda ham shunga o'xshash pasayish kuzatiladi. Misol uchun, Andijonda 12,3% dan 1,2% ga, Jizzaxda 15,6% dan 0,6% ga, Toshkent viloyatida esa 16,2% dan 1,6% ga tushgan.

Ba'zi hududlarda pasayish keskinroq bo'lgan, masalan, Navoiyda 22,1% dan 0,9% ga, Namanganda 23,3% dan 1% ga yetgan. Shu bilan birga, Farg'ona viloyatida oxirgi yillarda kamayish biroz sekinlashib, hatto 2024 yilda 5,8% bilan biroz o'sish kuzatilgan. Toshkent shahrida ham pasayish bo'lsa-da, 2023 yilda 7,6% ga ko'tarilishi kuzatilgan, bu esa investitsiyalar oqimida ba'zi yil davomida o'zgarishlar bo'lganini ko'rsatadi.

Umuman olganda, jadval O'zbekistonda chet el investitsiyalari va kreditlarining ulushi so'nggi yillarda sezilarli darajada kamayganini, ayrim hududlarda esa bu pasayish tezroq kechgani va faqat ayrim hollarda kichik o'sishlar bo'lganini ko'rsatadi. Bu holat mamlakatning investitsion muhitida o'zgarishlar yuz berayotganini, ayrim hududlarda esa xorijiy mablag'larning jalb qilinishida muammolar mavjudligini tasdiqlaydi.

Xulosa va takliflar. Tijorat banklarida kredit risklarini samarali boshqarish investitsion muhitni barqarorlashtirish uchun markaziy omil hisoblanadi. Markaziy bank va Milliy statistika ma'lumotlari ko'rsatadiki, bank tizimida muammoli kreditlar mavjud bo'lib, ularning hajmi va o'zgarishi investitsiyalarni moliyalashtirish imkoniyatiga bevosita ta'sir qiladi. Asosiy kapitalga yo'naltirilgan kreditlar investitsion loyihalarning moliyalashtirish manbai bo'lgani sababli, kredit sifatining yomonlashuvi investitsion oqimlarni susaytirishi mumkin. Shu bois, banklar ichki boshqaruv tizimini takomillashtirish va regulyator bilan hamkorlikni kuchaytirish orqali muammoli kreditlarni kamaytirish choralarini amalga oshirishi lozim.

Qo'shimcha tavsiyalar sifatida quyidagilarni keltirish mumkin:

1. Kredit kafolatli obligatsiyalar (bank-backed bonds) - tijorat banklari va davlat kafolati bilan birgalikda loyihalarni moliyalashtirish uchun obligatsiyalar chiqarish mexanizmini joriy etish. Bu investorlar uchun uzoq muddatli likvidlikni ta'minlab, banklar uchun kredit portfelini diversifikatsiya qilish imkonini yaratadi.

2. Kredit portfelini tokenizatsiya va birja platformalari orqali likvidlashtirish - bank kredit portfellarining bir qismini tokenlash yoki obligatsiyalarga aylantirish orqali bozor likvidligini oshirish, innovatsion yondashuv sifatida iqtisodiyotdagi moliyaviy oqimlarni kuchaytiradi. Bu taklif texnologik imkoniyatlar va regulyativ me'yorlarga bog'liq.

3. Kredit-matchmaking platformalari - lokal va xalqaro investorlarni banklar va loyihalar bilan bog'lovchi platformalar yaratish. Bu platformalar

loyihaning kredit riskini mustaqil agentliklar orqali baholash, investitsion qarorlarni samarali qabul qilish imkonini beradi.

4. Mahalliy garov bozori rivojiga rag'bat - ipoteka va lizing bozorlarini rivojlantirish, garov sifatini oshirish va ularning likvidligini yaxshilash orqali bank kreditlarining xavfsizligini ta'minlash.

Umuman olganda, yuqoridagi tavsiyalar tijorat banklarining kredit riskini samarali boshqarish tizimini takomillashtirish, muammoli kreditlar ulushini kamaytirish va mamlakatdagi investitsion muhitni barqarorlashtirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, innovatsion yondashuvlar va moliyaviy vositalarni joriy etish orqali banklar va investorlar uchun qo'shimcha imkoniyatlar yaratish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Koulafetis, P. (2017). Modern Credit Risk Management: Theory and Practice. London: Palgrave Macmillan.
2. Xudoyberdiyev, X. X. (2024). "Tijorat banklarida kredit risklarini kamaytirish masalalari." Ilmiy Xabarlar jurnali, 2(4), 45-52.
3. Baydebova, A. M. (2024). "Improving Risk Management Practices in Commercial Banks of Uzbekistan." Scientific Horizons jurnali, 3(5), 87-94.
4. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlari. www.cbu.uz.
5. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika agentligi. Asosiy kapitalga investitsiyalarda chet el investitsiyalari va bank kreditlari ulushi bo'yicha ma'lumotlar. www.stat.uz.
6. Muallif hisob-kitoblari.